

րուի. փեթրպուրկ եւ Մոսքուա 17, Խաղան 9, ներքինսը 2, եւ Իրքուծսը 8: — Գնեմք թէ տարին 100 փոթորիկ պատահի. չորս եղանակաց մէջ պատահած փոթորիկները՝ անոր համեմատութեամբ՝ կրնամք այս կերպով բաժնել.

	Ձմեռ	Գարուն	Ամառ	Աշուն
Արեւմտեան եւրոպա	8,9	17,7	52,5	20,9
Զուիցերի	0,4	20,6	69,0	10,0
Գերմանիա	1,4	24,4	66,0	8,2
Միջին եւրոպա	0,0	15,7	79,3	5,0

Ինչպէս որ այս ցուցակէն եւս կերելի, արեւմտեան եւրոպայի մէջ բոլոր տարին պատահած փոթորիկներուն միայն 10^{րդ} մասը ձմեռը կապտահի, իսկ ամառը անոր կէսը. Զուեցերիի ու Գերմանիոյ մէջ ձմեռը փոթորիկ պատահիլը խիստ

կարգէ դուրս բան է. բայց ամառը երեքին երկուքը այն տեղը կապտահի: Եւրոպայի ու Ասիոյ մէջտեղերը ձմեռը փոթորիկ չլինիլ. փոթորիկներուն չորսին երեքը ամառը կապտահին, զարնան եւ աշնան պատահածներն ալ այն միջոցներուն տաք ամիսներուն կապտահին. ուստի կարելի է իրաւամբ ըսել թէ տարւոյն կէսին մէջ ամենեւին փոթորիկ չլինիլ:

Միջերկրական ծովուն հիւսիսային կողմերը, եւ գլխաւորապէս Յունաստան, փոթորիկներու ժամանակը զարունն ու աշունն է. նոյնպէս եւ Իտալիա, ուր տարին գրեթէ 40 փոթորիկէն աւելի կապտահի: Հռոմ քաղաքին կողմերը բոլոր տարին 64 օր միայն անձրեւ կուգայ, իսկ Պատուա քաղաքը տարւոյն մէջ 120 օր:

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Կ Ա Ն Ս Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

Ճանապարհի վրայ պատահած փորձանքներու եւ հիշատակութեանց ասեմ ընելու առաջին դարձանքերը.

Շատ դիպուածներ, փորձանքներ, հիւանդութիւններ կապտահին մարդուս, մանաւանդ ճանապարհորդութեան ատեն, որոց դարմանը անպատճառ պէտք է ընել՝ առանց բժշկի սպասելու կամ մինչեւ որ բժիշկը հասնի: Ո՛րչափ անգամ եղած է որ այսպիսի փորձանքէ մը ետքը պէտք եղած առաջին դարմանները չընելով՝ յետոյ բժիշկ հասնելէն վերջը անդարմանելի եղած է փորձանքը կամ հիւանդութիւնը: Իրաւ է որ շատ մարդիկ ընտանեկան կամ թէ պառաւական ըսուած հնարքներով դարման կրնեն այսպիսի ժամանակ, բայց այն դարմանները ամէն մարդ չգիտնար, եւ կամ այնպիսի կերպով կրնէ որ օգուտի տեղ աւելի կվնասուի հիւանդը: Մեք այստեղ գլխաւոր փորձանքներն ու անոնց դեպքերը դնեմք, որչափ որ կարելի է պարզ եւ համառօտ բացատրութեամբ:

ԿԱԹՈՒՄՍ, ՈՐ Է ՏԱՄԼԱ.

Ո՛ր եւ իցէ կաթուած, որ է տաճկերէն սաւիա ըսուածը, խիստ քիչ անգամ կապտահի որ յանկարծական լինի, այլ միշտ առաջուց կիմանայ հիւանդը երբոր գլուխը կը ցաւի կամ հծանրանայ, ականջները կխօսին, գլուխը կպտըտի եւ ուշը կվերանայ:

Երբոր հիւանդի մը կաթուած կզարնէ, պէտք է իսկոյն հիւանդը այնպէս պառկեցընել որ գլուխը բարձր կենայ, հագուստին կոճակները եւ կապերը քակել, վիզը եւ կուրծքը բանալ, գլուխը պաղ ջրով թրջել, մանաւանդ ջրի մէջ թրջած լաթ եւ կամ սառույց դնելով գլխուն վրայ. ոտքերը տաք ջուր դնել, ջրին մէջ մահանելս (հարսալ) կամ մոխիր ձգելով, սրունքներուն մանանելս դնել ջրով կամ քացախով շաղուած, եւ որչափ կարելի է շուտով առատ արիւն առնել:

Երբոր հիւանդին երեսին գոյնը սաստիկ նետած է եւ երակին զարնուածքը տկար, ըսել է թէ կաթուածը ծանր կամ ջղային է. այնպիսի ժամանակ պէտք է արիւն աւռնել, այլ մանանեխ դնելու է վզին վրայ, ամոնիաք կամ թռչական աղ ըսուած հեղանիւթը հոտուըտացնել, անկից քանի մը կաթիլ գլխուն վրայ ցանել, եւ գրեխ տալ՝ մէկ դրգալ ձէթով, որ հաւկըթի դեղնուցով խառնած պիտի լինի:

ԹԵՒԻ ԿԱՄ ՈՏՔԻ՝ ՏԵՂԷՆ ԵՒՆԵԼԸ.

Թեւը կամ ոտքը տեղէն ելած կըսուի երբ որ ոսկորին ծայրը խաղի տեղէն կխախտի ու կեղնէ. այս փորձանքին ժամանակը հիւանդը սաստիկ ցաւ կիմանայ, եւ որ եւ իցէ մարդ չկրնար ելած թեւը կամ ոտքը տեղը ձգել՝ չգիտնալով ոսկորին ձեւը կամ դիրքը. ուստի պէտք է անպատճառ բժիշկ կամ ոսկրաբոյժ (զրրոգն) կանչել. իսկ առժամանակեայ ընելու դարմանն այս է. հիւանդին թեւը կամ ոտքը սրչափ որ կարելի է հանգիստ դիրքով մը դնելու է եւ վրան անդադար պաղ ջրի մէջ կամ քացախ ջրի մէջ թրջած լաթ դնելու է, որ պէս զի բորբոքում կամ տաքութիւն չպատճառի, եւ ոսկորը դեռ տեղը չգրուած՝ չուռի մարմինը կամ թէ քիչ ուռի:

ԳԼԽՈՒ ՊՏՈՅՑ.

Գլխու պտոյտը շատ անգամ ետքէն գալու կաթուածի նշան է, բայց եւ երբեմն ինքնին տկարութիւն կամ հիւանդութիւն մի է որ երկար ատեն կրնայ քշել. որով ոչ միայն մարդուս գլուխը կպաւտի, կամ թէ աչքը ամէն բան պաւտելու պէս կտեսնէ, հապա նաեւ աչքերը կմթնան եւ ընդհանուր տրկարութիւն մը կիմանայ հիւանդը բոլոր մարմնոյն վրայ:

Այս գլխու պտոյտը անցընելու համար պէտք է հիւանդին ծոծրակին կամ վզին վրայ մանանեխ (հւսալ) դնել, եւ ապսպրել որ քիչ կերակուր ուտէ եւ շատ քալէ:

ՋԵՐՄ ԿԱՄ ՏԵՆԴ.

Ջերմը կամ տենդը, որ է սրբնա կամ հիւանդը ըսուածը, սաստիկ տաքութիւն է, հետեւ ալ հիւանդին երակը խիստ շուտ կղարնուի, հիւանդը ուժէ կընկնի եւ շատ անգամ տաքութենէն առաջ ներքին պաղութիւն՝ սարսուռ կամ դող կուենայ:

Ջերմին տեսակները խիստ շատ լինելով՝ երբեմն ալ շատ վտանգաւոր, անպատճառ հարկաւոր է բժիշկ կանչել. բայց մինչեւ որ բժիշկ կհասնի՝ պէտք է պաղեցնող ըմպելիք խմցընել, ինչպէս լիմոնատ, շաքարաջուր՝ մէջը քանի մը կաթիլ քացախ կամ տորտ (զրրոմ քարքար) դնելով. օգտակար է նաեւ գլխուն վրայ պաղ ջրի մէջ թրջած լաթ դնել, մէջքին ու սրունքներուն վրան ալ՝ մանանեխ:

ԱԶՔԻ ԿԱՄ ԱԿԱՆՁԻ ՄԷՋ ԲԱՆ ԸՆԿՆԻԼԸ.

Երբոր մէկուն աչքին մէջ ընկածը կակուղ շիղ կամ աղտ է, բնական ճարն է թեթեւ կերպով աչքը ջրով լուանալ եւ մատով աչքին ներսի անկիւնը կոխելով արցունք բերել. շիղը կամ աղտը արցունքին հետ մէկ տեղ դուրս կեղնէ: Եթէ աչքին մէջ ընկածը երկըթի կամ ածուխի կտոր է եւ այնչափ փոքր որ աչքով ալ չերեւիր, պէտք է մանրացուցով նայիլ, եւ գնդասեղով դուրս հանել ու յետոյ պաղ ջրով լուանալ:

Երբոր մէկուն ախանջին մէջ դրսէն բան մը կամ ճճի մը մտնէ, պէտք է ջանալ մէջէն հանելու կամ բարակ աքցանով կամ մազիւիլով (նրկարգ) եւ կամ ախանջին մէջ

գաղջ ջուր կամ ձէթ լեցնելով. եթէ կարելի չէ ասով դարման մը ընել, պէտք է ականջին մէջ սրչափ կարելի է խորունկ թուղթ մը դնել կլորած, երկու կողմը ծակ, բարակ կողմը գէպի ականջին մէջ, եւ գրտի լայն կողմը բանկցընել. այն կերպով թուղթը շնչելոյդ մեքենայի կամ ջրհանի զօրութիւն կունենայ եւ ականջին մէջ մտած բանը կրնայ գուրաքաշուիլ:

Երբոր վերքի կամ խոցի մը մէջ գրտէն բան մը ընկնի, խոցը կրնայ աւելի գրգռել եւ զայրանալ. այնպիսի ժամանակ պէտք է խոցը գաղջ ջրով թրջել եւ լուանալ սպունգով կամ ջուրը վրան սրսկելով:

ՋԼԱՅԱՒՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅՆՅՄՈՒՆՔ ՋԼԱՅ.

Ջլային ցնցմունքը այնպիսի հիւանդութիւն մըն է որ տղայոց վրայ տու ցաւ կը սուի, կանանց վրայ ջղապառքիւն եւ արանց վրայ ջղակապառքիւն: Տղայոց կհանգիպի այս ցաւը սովորաբար ակռայ հանած ժամանակները, եւ երբեմն երբոր իրենց արիւնը գլուխներուն կզարնէ, կամ թէ բանէ մը սաստիկ կվախան, կամ երբոր ճճի ունին փորերնին, կամ թէ անմարսութիւն եւ կամ պտղառութիւն ունին: Կանանց ջղացառութեան պատճառ շատ անգամ բարոյական կիրք կամ այլալուծութիւնն է. իսկ էրիկ մարդոց ջղակապութիւնը մասնաւոր հիւանդութիւն է ողնայարի:

Մինչեւ որ բժիշկ հասնի՝ պէտք է հիւանդը անկողնի վրայ պառկեցընել որ քովերը եղած բաներուն չզարնուի. եթէ տղայ է հիւանդը, պէտք է թեթեւ մաքրողական տալ. եթէ կնիկմարդ, քանի մը կաթիլ castoreum կամ կատուախոտ, եւ եթէ էրիկմարդ, կունկի ոսկորին երկայնութեամբը պէտք է ասպիկի կամ եղջիւրիկ դնել, եւ սառուցով կամ պաղ ջրով կունակը շփել:

ՔԹԷՆ ԱՐԻՒՆ ԳԱԼ.

Քթէն արիւն գալը երբոր արեան սաստիկ առատութենէն պատճառած է, կամ թէ հիւանդութենէ մը ետքը կուգայ ու հիւանդը անով թեթեւութիւն կիմանայ, վնաս մը չունի եւ ամենեւին գեղ ընել հարկաւոր չէ. վասն զի այն հիւանդութիւնն է: Բայց երբոր արիւնը խիստ շատ անգամ կուգայ, եւ կամ ամէն եկածին սաստիկ առատ է, պէտք է առանց դարմանի չթողուլ, մանաւանդ երբ կտեսնուի որ արիւն գալով հիւանդը ուժէ կընկնի: Ամենէն թեթեւ ու հարկաւոր դարմանն է գլխուն կամ ծոծրակին վրայ պաղ ջրի մէջ թրջած լաթ դնել, քթին մէջ արիւնարգել ջրով թրջած խրժոճ դնել, պաղեցընող բմպելիք խմցընել, եւ կերակուրը խոտեղէն տալ պաղ պաղ:

Երբեմն քթէն գալու արիւնը բերնէն կուգայ. եթէ յայտնի է թէ բերնէն է եկածը, վնաս չունի եւ նոյնպիսի թեթեւ դեղերով կանցնի. իսկ եթէ իմացուի որ թոքէն կուգայ արիւնը, ծանր հիւանդութիւնն է՝ երբեմն ալ վտանգաւոր: Այսպիսի ժամանակ պէտք է հիւանդը մեծկակ սենեկի մէջ դրնել, կոճակներն ու կապերը քակել, արիւնը տաքցընող բաներէ զգուշացընել, եւ խօսիլ չտալ. կուրծքին վրայ պաղ ջրի մէջ թրջած լաթ դնել, աղջուր խմցընել գգալ գգալ, սրունքներուն վրայ մանանեխ դնել եւ կամ ոտքը գաղջ ջրի մէջ դնել՝ ջրին մէջ մոխիր կամ աղ կամ թեփ կամ մանանեխ ձգելով:

Երբոր արիւնը ստամոքսէն կուգայ, կամ թէ սրտէն ետ եկած կերակրոց հետ խառն է, առաջին դարմանն է մէկ գգալ ռիչինը սուած եղը խմցընել եւ վրայէն աղի ջուր կամ քացախջուր, կամ թէ մէկ գաւաթ ջրի մէջ կէս խահուէի գգալէն քիչ պաղլեղ դնել եւ հալեցընել եւ այն խմցընել:

Երբոր մէկը գետին ընկնելով կամ տեղ մը զարնուելով՝ գլուխը պատուի եւ արիւն

քիչ է արիւնը՝ կարելի է պաղ ջրով կամ քացախջրով լուանալով անցընել. եւ եթէ արիւնը սաստիկ է, որչափ կարելի է շուտով պէտք է արիւնին ելած տեղը մատով կոխել եւ կամ կապով մը պատել:

ՔՐՈՒՓ.

Քրուփը շատ վտանգաւոր հիւանդութիւն է տղայոց համար, մանաւանդ երբոր դամանը ուշանայ: Այս հիւանդութիւնը կոկորդի եւ շնչառութեան գործարաններու բորբոքումն է, որով շնչառութեան խողովակներուն մէջ նոր մաշկ մը կձեւանայ, հիւանդին շնչառութիւնը կարգիլէ ու կխըզ-

դէ: Երբեմն փոխադրական է այս հիւանդութիւնը, երբեմն ալ քամի զարնելէն կամ պաղ առնելէն կպատճառի եւ կսկսի խռպոտ հազով մը, որ շան հաջելուն կնամանի, եւ հազէն վերջը խոզուկ եւ շոող շնչառութիւն մը կունենայ:

Այս հիւանդութեան նշանները տեսնուելուն պէս՝ պէտք է թեթեւ փսխողական մը տալ (մեծերու համար մէկ ապուրի դգալ, եւ տղոց համար մէկ խահուէի դգալ): Թէպէտ եւ երբեմն հիւանդին սիրտը ետ չգայ անով, սակայն դեղը իւր զօրութիւնը կբանեցընէ. վասն զի այն նոր մաշկը ձեւացընող հիւթերը անով կցրուին. միայն թէ զգուշանալու է որ փորհարութիւն չպատճառի:

Բ Ա Ն Ա Լ Ի Բ Ն Ա Կ Ա Ն Գ Ի Տ Ե Լ Ե Ա Յ

ԱԶՔ, ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.

(Շարայարութիւն).

Ինչէն է որ քաղաքի կամ գեղի մէջ աւելի դիւրաւ կհասկընամք առարկայից ո՛րչափ հեռու լինելը՝ քան թէ ծովու վրայ կամ երկնքին երեսը.

— Վասն զի քաղաքի մէջ կամ դաշտի վրայ ուրիշ հեռաւոր կամ մօտաւոր առարկաները մեզի համեմատութեան ցուցակներ կլինին. իսկ ծովուն կամ երկնքին երեսը սովորաբար բան մը չգտնուիր որ անոր հեռաւորութենէն մէկալինը հասկընամք:

Միայն նայուածքով մը ի՞նչպէս կիմանամք բանի մը մեծութիւնը, ձեւը, դիրքը եւ այլն.

— Այս կարողութիւնը մեզի բնածին չէ, այլ երկար փորձով կը ստանամք՝ զանազան հեռաւորութեամբ առարկաներ տեսնելով:

Ինչէն է որ կենդանագիրները միշտ տեսնողին աչուրներուն մէջը կնային.

— Վասն զի պատկերին երեսը տափակ լինելով, քաշուածքին համեմատութիւնները նոյն կմնան ամէն տեսակ դրից համար, մանաւանդ երբոր հեռուէն նայուի վրանին:

Ինչէն է որ երկնային կամարը մեզի տափառակ ու վար իջածի պէս կերեւի.

— Վասն զի մեք երբոր հեռաւոր առարկայի մը ու մեր մէջ զանազան բաներ կտեսնեմք՝ մտքերնիս կդնեմք թէ այն առարկան շատ հեռու է. ուստի զարմանք չէ որ աչքերնիս խաբուի, ու երկինքը դէպ իհորիզոն աւելի հեռու երեւի մեզի քան թէ դէպ ի վեր:

Ինչո՞ւ համար երբոր կրակի կտոր մը շուտ շուտ շարժես՝ կրակէ ժապաւէնի կամ ամբողջ լուսաւոր շրջանակի մը պէս կերեւի.

— Վասն զի լուսոյն զգացումը դեռ կմնայ